

NEIGIAMŲ SOCIALINIŲ REIŠKINIŲ PREVENCIJA IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYKLOSE

Rimanta Pagirienė, Daiva Ramanauskienė

Panevėžio kolegija

Anotacija. Visuomenėje gausu neigiamų socialinių reiškinių, tokių kaip alkoholizmas, narkomanija, patyčios, smurtas ir kt., su kuriais vaikai susiduria jau ankstyvajame amžiuje. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikas jau turėtų suprasti, kaip augti sveikam ir saugiam, išvengti pavojingų medžiagų vartojimo ir rizikingo elgesio. Straipsnio tikslas – įvertinti neigiamų socialinių reiškinių prevenciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Pagrindinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Remiantis ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuomonės tyrimo rezultatais nustatyta, kad Panevėžio miesto lopšeliuose-darželiuose vaikų atsparumui neigiamiems socialiniams reiškiniams skiriamas ypatingas dėmesys. Pedagogai savo darbe taiko Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos rekomenduotas prevencines programas. Alkoholio, tabako ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo bei patyčių prevencija integruojama į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, atspindi ugdymo turinį, kompetencijų ugdymą. Prevencinė veikla ikimokyklinio ugdymo įstaigose nukreipta į emocinį vaikų ugdymą. Vaikai mokosi valdyti savo emocijas, atpažinti ir tinkamai reaguoti į neigiamus socialinius reiškinius, įveikti socialinius bei emocinius sunkumus, būti atspariais susidūrę su neigiama išorinio pasaulio įtaka, jausti atsakomybę už save ir kitus. Prevenciniam ugdymui naudojamos vaikų amžių atitinkančios veiklos formos ir būdai, įvairios informavimo priemonės. Lopšeliuose-darželiuose organizuojamos teminės prevencinės paskaitos tėvams, susitikimai su psichologais, vyksta bendri renginiai vaikams ir tėvams. Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria ikimokyklinio ugdymo įstaigos, stiprinamos vaikų atsparumą neigiamiems socialiniams reiškiniams, yra prastas veiklos koordinavimas, nuoseklumo ir tęstinumo stoka, menkas pedagogų pasirengimas, neaktyvus įstaigos bendruomenės narių, ypač tėvų, įsitraukimas bei lėšų stygius.

Reikšminiai žodžiai: ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, neigiami socialiniai reiškiniai, prevencija.

Įvadas

Ikimokyklinio ugdymo tikslas – išugdyti vaikų gebėjimą savarankiškai spręsti problemas įvairiose gyvenimo srityse, pasitelkiant įgytus gyvenimo įgūdžius ir individualias ugdytinių patirtis. Tačiau vaikų patirtys yra labai įvairios, kadangi dauguma jų nuo mažų dienų susiduria su neigiamais socialiniais reiškiniais bei žalingais įpročiais. Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, asocialų, manipuliacinį elgesį ir kitas panašias elgesio problemas lemiantys veiksniai yra ankstyvi, o tokia elgsena paprastai pasireiškia vėliau, pvz., paauglystėje. Todėl labai svarbu tinkamomis priemonėmis daryti poveikį skirtingo amžiaus asmenims, pradėdant nuo labai mažų vaikų iki brandaus amžiaus suaugusiųjų (*Europos prevencijos mokymo programa*, 2019).

Atsparumas neigiamiems įpročiams ugdomas orientuojantis į asmens amžių bei konkrečius ugdymo(si) uždavinius. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai turėtų mokytis augti sveikais ir saugiais, suprasti, kaip išvengti rizikos, susijusios su rūkymu ir alkoholinių gėrimų vartojimu (*Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo*, 2006). Kenksmingas alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, patyčios ir atstūmimas, didina savižudybės riziką, Savižudybių skaičius Lietuvoje išlieka didžiausias Europos Sąjungoje, todėl

ypatingai svarbu vykdyti prevencinę veiklą mokyklose, organizuoti mokymus, padedančius atpažinti savižudybės grėsmę, mokytis suteikti emocinę paramą (*Dėl nacionalinio savižudybių prevencijos 2020–2024 metams veiksmų plano patvirtinimo*, 2020).

Ugdymas – sudėtingas, nenutrūkstamas, nesibaigiantis procesas, todėl vaikų atsparumą neigiamiems socialiniams reiškiniams būtina ugdyti nuosekliai, nuo pat ankstyvojo amžiaus. Dėl problemos aktualumo, paplitimo mastų bei skaudžių pasekmių, neigiamų socialinių reiškinių tema vis dažniau atsiduria mokslininkų ir praktikų dėmesio centre. Prieš gerą dešimtmetį Lietuvoje pradėtos išsamiau tyrinėti mokinių patyčių ir nusikalstamumo problemos mokyklos lygmeniu (Zaborskis ir Vareikienė, 2015; Izokaitis ir Stonienė, 2017; Sakalauskas ir kt. 2022 ir kt.), psichosocialiniai mokyklos aplinkos veiksniai (Vaičiūnas, 2022), ieškoma sprendimų, skatinančių vertybių internalizavimą, vaikų socialinio emocinio intelekto ugdymą, universalių prototipų paiešką, siekiama, kad socialinio emocinio ugdymosi metodai būtų integruojami mokyklose, prototipai būtų prieinami visiems, ypač socialinę atskirtį ir socialinę riziką patiriantiems vaikams (Kvieskienė ir kt., 2022). Tenka pripažinti, kad didesnis tyrėjų dėmesys skiriamas paauglių ir jaunų žmonių elgesio nuostatų, socialinių ir psichologinių problemų analizei, tuo tarpu ankstyvojo amžiaus vaikų atsparumo neigiamiems socialiniams reiškiniams problemos Lietuvoje mažiau tyrinėtos.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų prevencinis ugdymas yra nukreiptas į vaikų gyvenimui svarbių socialinių gebėjimų ugdymą, kompetencijų, reikalingų asmens saviraiškai ir atsparumui nuolat besikeičiančiame, daugialypiame pasaulyje formavimą. Kad socialinės emocinės kompetencijos yra labai svarbios kokybiškam vaikų ugdymui ir teigiamai socializacijai, tvirtina ne vienas užsienio šalių tyrėjas (Murray ir Zvoch, 2011; Salamon ir kt., 2021). Roth ir kt. (2010) akcentuoja prevencinių programų integravimo į ankstyvąjį ugdymą ir ankstyvosios intervencijos svarbą. Stefan ir Miclea (2013) tyrimais patvirtino teigiamą daugiafunkcinių prevencinių programų poveikį, formuojant socialinių įgūdžių stokojančių, elgesio problemų turinčių ikimokyklinio amžiaus vaikų pozityvius gebėjimus. Aksoy (2019), Gubbels, Assink, Prinzie ir Put (2021), Pollak, Mitic, Birchwood ir kt. (2022) nagrinėjo prevencinių programų taikymą ir veiklos efektyvumo vertinimą ikimokyklinio ugdymo įstaigose, vienareikšmiškai pripažindami prevencinės veiklos ir socialinio emocinio ugdymo reikšmingumą ankstyvajame amžiuje. Lee (2020) tyrimais patvirtina, kad jaunesniame ikimokykliniame amžiuje vaikai atviriau rodo savo jausmus, demonstruoja labiau atvirą agresiją. Vėlesniame amžiuje, kai jau susiformuoja ir įsitvirtina kalbiniai gebėjimai, dažniau pasireiškia verbalinė agresija (Rahayu ir kt., 2020). Priešmokykliniame amžiuje išmokstama manipuluoti kitais, dažniau naudojama paslėpta agresija, imama tyčiotis iš kitų (Skoglund, 2020). Soderstrom ir Hultman (2016) atliktas tyrimas atskleidė, jog patyčių plitimas ar jų nebuvimas, priklauso nuo pedagogo gebėjimų sukurti visiems vaikams saugią ir palankią aplinką, apimančią pozityvaus bendravimo normas, fizinės aplinkos struktūravimą, tikslinius teminius mokymus ir tėvų įsitraukimą.

Ikimokyklinio ugdymo mokykloje vieningos prevencinių programų integravimo ir realizavimo sistemos, leidžiančios įvertinti prevencijos veiksmingumą, nėra. Vokiečių mokslininkų Fröhlich-Gildhoff ir Viernickel (2020) atlikti tyrimai patvirtina, kad prevencijos būtinybė bei vykdymo potencialas ankstyvojo ugdymo ir globos įstaigose vis dar nėra aiškiai įvertinti. Kaip pažymi Viparytė ir Bagdonas (2018), prevencinė veikla ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams turi būti pritaikyta, atsižvelgiant į jų turimą patirtį. Taigi, prevencinės veiklos integravimas ir realizavimas ikimokyklinio ugdymo mokykloje tampa aktuali dėl kelių priežasčių – trūksta informacijos apie vykdomą veiklą, labiausiai paplitusius veiklos būdus ir formas, tikslinių programų taikymą, sunkumus, su kuriais susiduria ikimokyklinio ugdymo mokytojai.

Tyrimo objektas – neigiamų socialinių reiškinių prevencija ikimokyklinio ugdymo mokyklose.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti neigiamų socialinių reiškinių prevencijos situaciją Panevėžio miesto ikimokyklinio ugdymo mokyklose.

Uždaviniai:

1. aptarti vaikų atsparumo neigiamiems socialiniams reiškiniams ugdymo ypatumus ikimokyklinio ugdymo mokyklose;
2. nustatyti, kokius sunkumus patiria ikimokyklinio ugdymo mokytojai integruodami ir realizuodami vaikų atsparumo neigiamiems socialiniams reiškiniams prevenciją.

Tyrimo metodai. Duomenų rinkimui naudota švietimo dokumentų bei kitų informacijos šaltinių analizė neigiamų socialinių reiškinių prevencijos aspektu bei anketinė apklausa; duomenų apdorojimui – aprašomoji statistika bei turinio analizė.

Tyrimo metodai ir organizavimas

2022 m. spalio-gruodžio mėn. Panevėžio miesto ikimokyklinio ugdymo mokyklose organizuotas tyrimas, kuriame dalyvavo pedagogai iš 20 miesto ikimokyklinio ugdymo mokyklų. Tyrimas organizuotas įgyvendinant 4 etapus: 1) atlikta ikimokyklinio ugdymo mokyklų programų apžvalga neigiamų socialinių reiškinių prevencijos aspektu; 2) parengtas tyrimo instrumentas – klausimynas; 3) apklausos būdu surinkti duomenys; 4) atlikta tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo instrumentas – straipsnio autorių sudarytas klausimynas, kuriame klausimai formuluojami remiantis straipsnio įvade aptartų mokslininkų teorinėmis išvalgomis bei probleminiais temos aspektais ir aprėpia šias analizuojamas sritis: mokytojų požiūris į prevencinės veiklos tikslų reikšmingumą ir prevencinės veiklos aktualumą lopšelyje-darželyje, mokytojų patirtį integruojant prevencines temas į ugdymo turinį, jų rekomendacijas prevencinės veiklos lopšelyje-darželyje trūkumų šalinimui. Klausimyną sudarė 17 klausimų, iš jų 14 uždarų bei pusiau uždarų ir 3 atviro tipo klausimai. Reikia pažymėti, kad šiuo atveju nagrinėjami ne visi, o tik straipsnio tikslą ir jo uždavinius atliepiantys anketos klausimai. Dėl ribotos straipsnio apimties kai kurie klausimai aptariami aprašomuoju būdu, išryškinant pagrindines tendencijas.

Tyrimo dalyvavo 262 pedagogai, dirbantys Panevėžio miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Imties dydis nustatytas taikant Paniotto formulę (paklaida 5 proc.), atsižvelgiant į miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirbančių

pedagogų skaičių. Respondentų grupę sudarė ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo mokytojai (77 proc.), beveik ketvirtadalį – švietimo pagalbos specialistai (logopedai, specialieji ir socialiniai pedagogai), meninio ugdymo mokytojai bei lopšelių-darželių vadovai (direktoriai ir jų pavaduotojai ugdymui). Tyrimo dalyvių pedagoginio darbo patirtis labai įvairi. Daugiau nei pusės respondentų pedagoginis stažas svyruoja nuo 11 iki 30 metų, maždaug trečdalis tyrimo dalyvių – jauni pedagogai, turintys iki 10 metų darbo patirtį, penktadalis teigė dirbantys daugiau nei 31 metus. Įvairus ir respondentų ugdomų vaikų amžius: 68 proc. pedagogų nurodė dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais, penktadalis – priešmokyklinio amžiaus grupėje, likusieji – su skirtingo amžiaus vaikais. Skirtinga tyrimo dalyvių pedagoginio patirtis bei jų darbas su įvairaus amžiaus vaikais laikytini teigiamu veiksniu, vertinant lopšeliuose-darželiuose vykdomą neigiamų socialinių reiškinių prevenciją.

Apklauskos duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodus ir skaičiuojant respondentų nuomonių aritmetinį vidurkį bei procentinę išraišką. Duomenys apdoroti naudojant *MS Office Word*, *MS Office Excel* programas. Tyrime leistina ne didesnė nei 5 proc. statistinių sprendimų paklaida.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Ikimokyklinio ugdymo mokyklos, besivadovaudamos aktualiais ikimokyklinių ugdymą reglamentuojančiais teisės aktais, rengia ikimokyklinio ugdymo programas, kuriose numatomi vaikų ugdymo tikslai, uždaviniai bei rezultatai, ugdymo ir ugdymosi turinys, pedagoginės strategijos, ugdymosi aplinka ir priemonės, vaiko pasiekimų ir pažangos vertinimas (*Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2015). Kaip teigiama minėtame dokumente, viena iš pagrindinių sričių, kuriai dera skirti ypatingą dėmesį, yra gyvenimo įgūdžiai, apimantys socialinį ir emocinį vaiko ugdymąsi. Mokytojai raginami kurti situacijas, kurios skatintų vaikus tyrinėti aplinkas, kritiškai mąstyti, atpažinti pavojus, spręsti problemas, diskutuoti apie matytas realaus gyvenimo situacijas, filmus, skaitytas knygeles, mokytis kurti susitarimus, paprašyti pagalbos bei suteikti ją kitiems ir kt. (*Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2015).

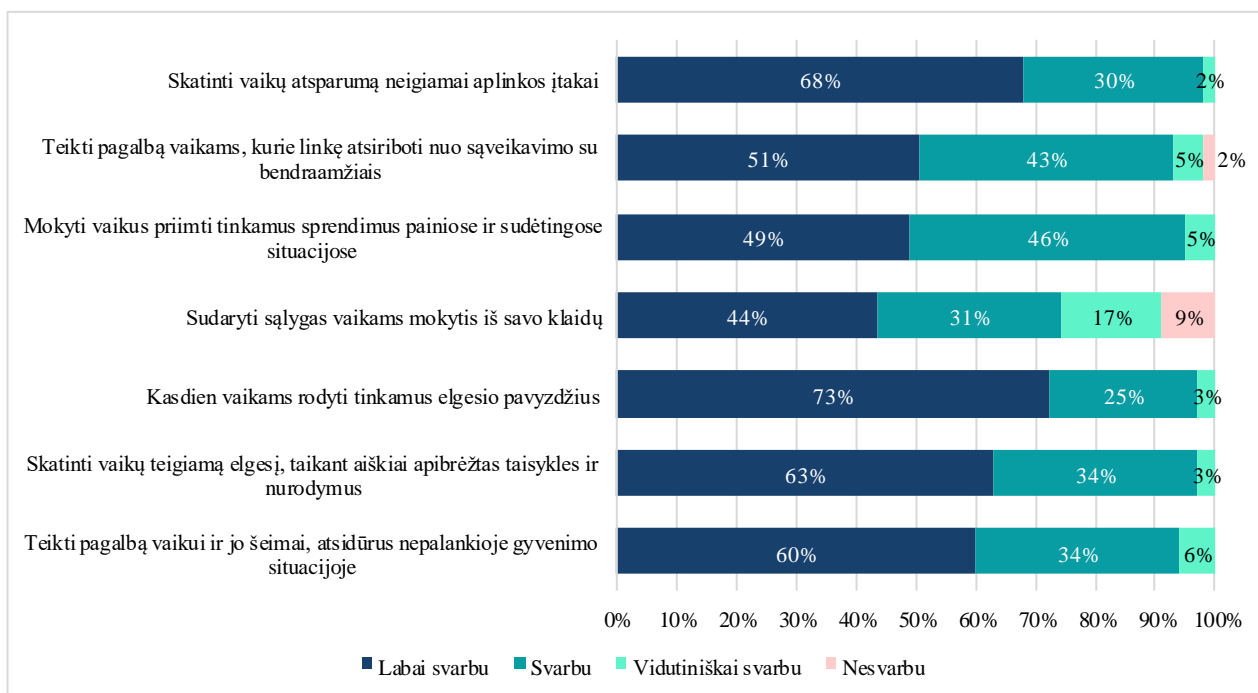
Priešmokyklinis ugdymas vykdomas vadovaujantis *Priešmokyklinio ugdymo bendrąja programa* (2022). Neigiamų socialinių reiškinių

prevencija integruojama į socialinės, emocinės ir sveikos gyvensenos kompetencijos ugdymą – vaikai mokosi pažinti save ir kitus, atpažinti nemalonias emocijas, surasti nusiramino būdus, „dalyvaudami įvairiose veiklose mokosi valdyti savo emocijas, kuria ir palaiko draugiškus santykius su grupės draugais ir ugdytojais, stengiasi laikytis grupės susitarimų ir taisyklių, plėtoja socialinės atsakomybės įgūdžius <...>, atpažįsta patyčias ir mokosi tinkamai reaguoti į jas <...>. <...> stengiasi <...> elgtis mandagiai, pagarbiai ir saugiai, stengiasi priimti atsakomybę už savo veiksmus <...>“ (*Dėl priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos patvirtinimo*, 2022, III skyrius, 11.7. punktas).

Ikimokyklinio ugdymo mokytojų anketinė apklausa atskleidė, kad prevencinė veikla ikimokyklinio ugdymo mokyklose, kaip ir rekomenduoja aktualūs švietimo dokumentai, yra nukreipta į pagalbą vaikams, mokant juos suvokti savo jausmus, apie juos kalbėti bei tinkamai išreikšti, siekiama ugdyti vaikų gebėjimus įveikti socialinius bei emocinius sunkumus. Kita svarbi sritis – vaikų empatijos stiprinimas: mokymas susirasti draugų bei jiems padėti, kreiptis pagalbos ir ją priimti.

Vertinant prevencinės veiklos aktualumą skirtingų amžiaus grupių ugdytiniams, paaiškėjo, kad 69 proc. apklauskos dalyvių teigimu, prevencija ypač aktuali priešmokykliniame amžiuje. Tai patvirtina Offer-Boljahn, Hövel, Hennemann ir Nenno (2022) teiginį, kad kombinuojant komunikavimo bei pažinimo kompetencijų tobulinimą su socialinių-emocinių įgūdžių ugdymu padidėjo priešmokyklinio amžiaus vaikų prosocialaus elgesio dažnis ir tai ypač svarbus faktorius pereinant į mokyklą, padedantis užmegzti naujas draugystes ir palaikyti santykius su bendraamžiais. Visgi tenka pripažinti, kad dalis pedagogų (12 proc.) skeptiškai vertina ar net nepripažįsta neigiamų socialinių reiškinių prevencijos svarbos ikimokykliniame amžiuje.

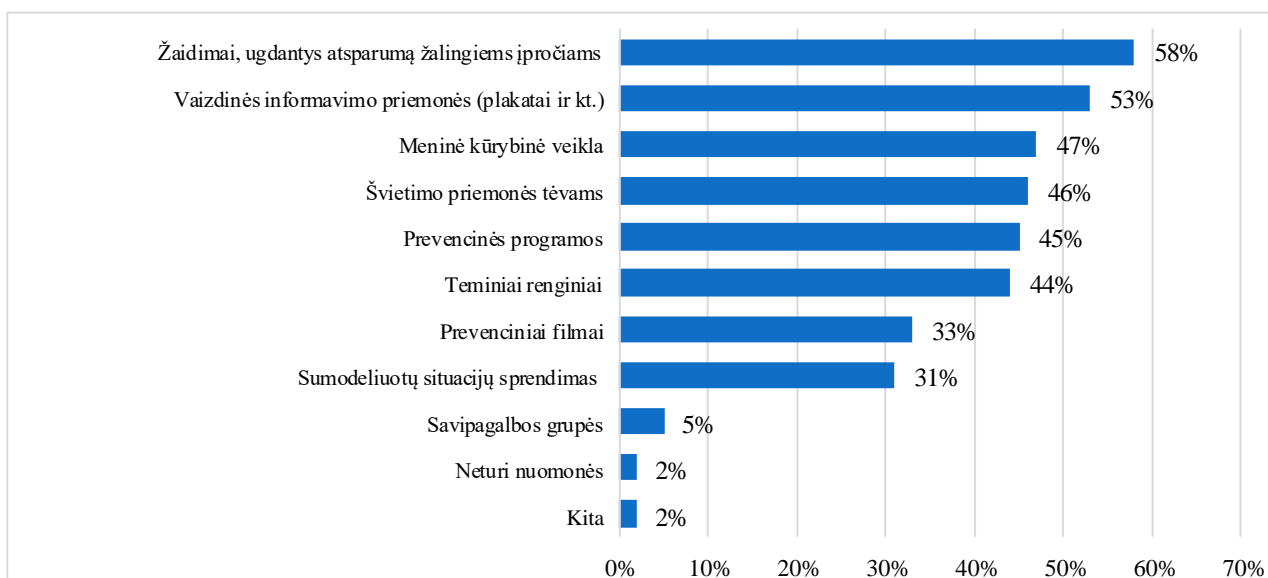
Europos prevencijos mokymo programoje (2019) įvardijami apsauginiai veiksniai, mažinantys asmenų pažeidžiamumą ar sušvelninantys esamų rizikos veiksnių poveikį skirtinguose lygmenyse: asmens, šeimos, mokyklos ir bendruomenės. Asmens lygmenyje apsauginiai veiksniai yra subalansuotas temperamentas ir savireguliacija. Tai patvirtino respondentai, vertindami prevencinės veiklos tikslų reikšmingumą vaikams. Pedagogai teigia, kad ypač svarbu rodyti vaikams tinkamus elgesio pavyzdžius, ugdyti jų atsparumą neigiamai aplinkos įtakai, skatinant teigiamą elgesį, taikant aiškiai apibrėžtas taisykles ir nurodymus (1 pav.).

1 pav. Prevencinių ugdomųjų tikslų reikšmingumo vertinimas

Nors tyrimas buvo orientuotas į ikimokyklinio amžiaus vaikų atsparumo negatyviems socialiniams ir psichologiniams reiškiniams stiprinimą, įvertinus apsauginių veiksmų formavimo svarbą skirtinguose lygmenyse, respondentų pasiteirauta, ką jie mano apie prevencijos aktualumą visai lopšelio-darželio bendruomenei. Paaiškėjo, kad mokytojai pripažįsta prevencijos svarbą tiek ugdytiniais, tiek jų tėvams ir visai įstaigos bendruomenei. Taigi, dirbant su įvairiomis asmenų grupėmis, lopšeliuose-darželiuose sutinkama didelė prevencijos priemonių ir būdų įvairovė, priklausomai nuo situacijos, prevencijos tikslų ir pan. Ugdant vaikų atsparumą

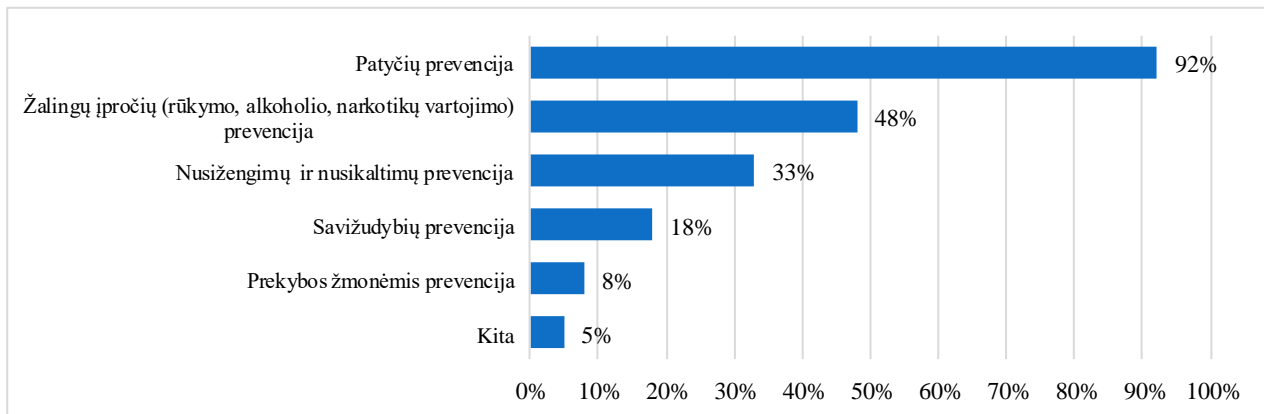
neigiamiems socialiniams reiškiniams dažniausiai pasitelkiami žaidimai. Žaidimų svarbą vaikų prevenciniam ugdymui akcentuoja ir vokiečių tyrėjai Brand ir Schweighauser (2022). Autoriai dalinasi patirtimi, kaip žaisdami vaikai išmoka pasipriešinti neigiamiems socialiniams reiškiniams, o draugiški tarpusavio santykiai žaidžiant padeda išvengti patyčių. Vaikų ugdymui taip pat svarbi ir meninė kūrybinė veikla bei prevencinių programų vykdymas, o tuo tarpu tėvams ar įstaigos bendruomenei organizuojami teminiai prevenciniai renginiai (2 pav.).

2 pav. Populiariausios pedagoginės prevencijos priemonės ir būdai

Vertindami atskirų prevencinės veiklos kryptių aktualumą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, tyrimo dalyviai vienareikšmiškai prioritetą teikė patyčių prevencijai. Beveik pusė tyrimo dalyvių išvelgė žalingų įpročių (rūkymo, alkoholio, narkotikų vartojimo) prevencijos svarbą, trečdalis aktualia laikė nusižengimų ir nusikaltimų prevenciją, o maždaug kas penktas – savižudybių prevenciją (3 pav.). Pasirinkę

atsakymą „Kita“ respondentai nurodė emocijų ir elgesio, mokėjimo bendrauti ir bendradarbiauti įgūdžių ugdymo svarbą, pabrėždami, kad svarbu atpažinti pavojaus ženklus, neigiamas situacijas ir mokytis jų išvengti, laikytis susitarimų, jausti atsakomybę už save ir kitus. Tai rodo, kad pedagogai koncentruojasi į ugdymo programų turinį, išsikeltus ugdymo tikslus ir uždavinius.

3 pav. Prevencinės veiklos kryptių aktualumas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų prevenciniam ugdymui pasitelkiamos prevencinės programos, t. y. struktūruota, formalizuota, sisteminga, kryptingai pagal iš anksto numatytą modelį įgyvendinama prevencinė veikla, kuri neturėtų būti tapatinama su „trumpalaikėmis, fragmentiškomis, vietinėmis ir improvizacinėmis prevencinės veiklos apraiškomis“ (*Prevencinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime*, 2015, p. 1). Prevencinės programos taikomos ir užsienio šalių ugdymo praktikoje. Pavyzdžiui, Vokietijoje netinkamo elgesio prevencijai ir gyvenimo įgūdžių stiprinimui ikimokyklinio ugdymo įstaigose įgyvendinamos socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo programos „Be kumščių“, „Lubo iš kosmoso“, „Elgesio mokymas darželyje“, „Vaikų darželis plus“. Šių programų veiksmingumas akivaizdus vaikų emocijų išmanymo, prosocialaus elgesio ir problemų sprendimo įgūdžių srityse (Gust, Petermann ir Ulrich, 2019).

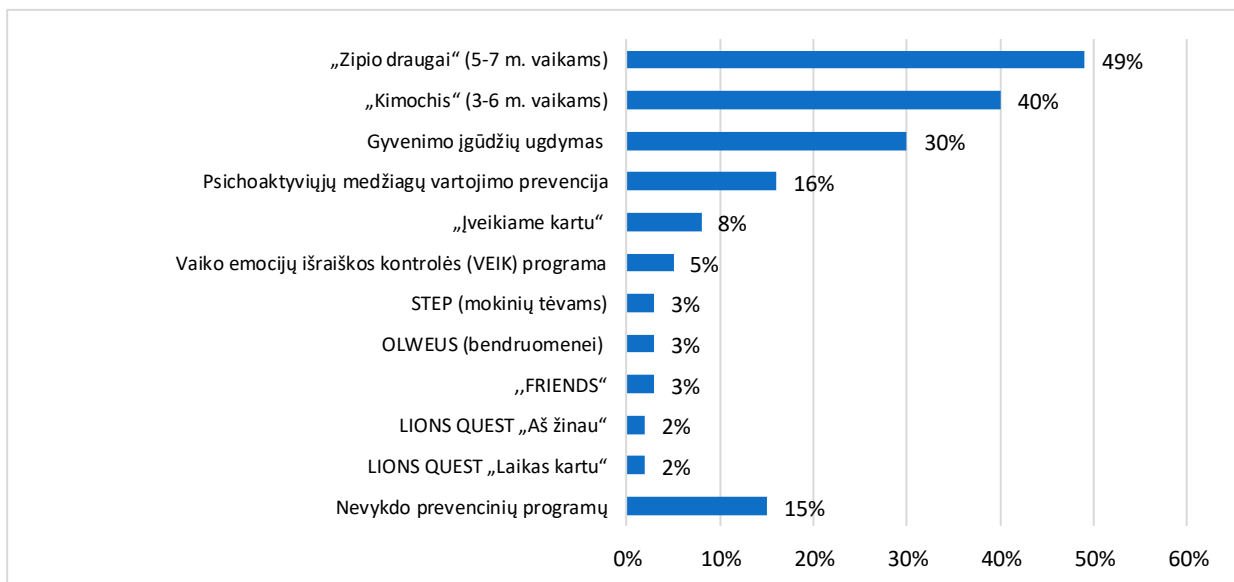
Tyrimas atskleidė, kad daugumoje Panevėžio ikimokyklinio ugdymo mokyklų (61 proc. tyrimo dalyvių teigimu) dirbama pagal Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos rekomenduotas prevencines programas (*Tyrimo „Neigiamų socialinių veiksnių prevencija ikimokyklinio ugdymo įstaigose“ pristatymas*, 2023). Trečdalis respondentų teigė, pasitelkiantys įstaigos mokytojų / specialistų parengtą ir vadovo patvirtintą prevencinę programą. Tačiau 44 proc. pedagogų pripažino, kad prevencines priemones renkasi ekspromtu, atsižvelgiant į konkrečią tos dienos situaciją.

Pedagogai minėjo ir konkrečias prevencines temas, kurias integruoja į ikimokyklinio ugdymo programas: „Koks elgesys tinkamas, o koks ne?“, „Patyčios – kas tai?“, „Nesityčiok iš draugų“, „Kodėl svarbu laikytis taisyklių ir susitarimų“, „Saugau save ir kitus“, „Ištiesk man, drauge, ranką“, „Kokia žalingų įpročių žala“, „Ribos – vienas visų grandžių požiūris“, „Tolerancijos namas“, „Siurprizas draugui“, „Kokios yra gero elgesio manieros?“ ir kt.

Respondentų paprašius įvardinti konkrečias įgyvendinamas ar įgyvendintas prevencines programas, kurios naudojamos tyrime dalyvavusiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose, paaiškėjo, kad populiariausios iš jų „Kimochi“ (socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo programa 3–6 m. vaikams) ir „Zipio draugai“ (programa 5–7 m. vaikams). Trečdalis tyrime dalyvavusių mokytojų teigė, kad vaikų atsparumo neigiamiems socialiniams reiškiniams ugdymui taikantys „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programą“.

Visgi tenka pripažinti, kad maždaug kas septintas apklausos dalyvis teigė nevykdantis nei vienos prevencinės programos (4 pav.). Prevencinių programų nevykdymo priežastys, kurias nurodė tyrimo dalyviai, įvairios: *neseniai dirbu; savarankiškai nevykdau programų <...>; neteko geriau pažinti tų programų turinio; esu*

susipažinus tik su kai kuriomis (programomis); nemanau, kad turiu kompetencijos tokiai veiklai; neturiu leidimo vykdyti prevencinių programų.

4 pav. Ikimokyklinio ugdymo įstaigose įgyvendinamos prevencinės programos

Respondentai įvardino ikimokyklinio ugdymo įstaigose organizuojamus prevencinės krypties renginius, kuriuos sąlyginai galima suskirstyti į 5 tematinės kryptis:

1. žalingų įpročių prevencija („Žalingiems įpročiams tariau NE“, žaidimų dienos vaikams ugdant atsparumą neigiamiems reiškiniams, „Vertybių karuselė“, „Ko moko pasakos?“);
2. patyčių ir smurto prevencija (veiksmaus savaitė „Be patyčių“, „Smurtui NE!“, „Smurtui ir patyčioms tariau NE“, „Tolerancijos mėnuo – be patyčių“, „Kas man ir tau svarbu“, „Oranžinė diena“);
3. tolerancijos ugdymas ir pozityvių santykių su aplinkiniais kūrimas (Tarptautinė tolerancijos diena, „Spalvų savaitė“, Dauno sindromo diena, Spalvotų kojinių diena, „Saulėčių diena“, „Švelnukų diena“, „Laiškas draugui“, „Užjauk ir padėk“, „Būkime draugiški“, „Padėk silpnesniai“, „Aš tave matau“, „Pagalbos diena“, „Aš ir tu draugaukime abu“, Draugo diena);
4. sveikas gyvenimas ir gera emocinė sveikata („Kodėl svarbu gyventi sveikai“, „Aš saugus kai žinau“, viktorinos ir aktyvūs sportiniai renginiai, „Sveika aplinka – sveiki vaikai“);
5. prevenciniai renginiai tėvams („Būk pavyzdžiu savo vaikui“, pokalbiai su tėvais apie žalingus įpročius, „Sustok, kol gali“, bendri vaikų ir tėvų renginiai, psichologo paskaitos).

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, lopšeliuose-darželiuose organizuojami renginiai pagal tematiką apima beveik visas respondentų paminėtas prevencijos kryptis (3 pav.) ir, kaip nurodyta įstaigų ugdymo programose, ypač daug dėmesio skiriama

vaiko emocijų ugdymui ir pozityvių santykių kūrimui.

Atsižvelgiant į tarpdisciplininę prevencijos pobūdį ir sprendžiamų klausimų sudėtingumą, vienas iš pagrindinių prevencijos principų – tarpsektorinis bendradarbiavimas (*Europos prevencijos mokymo programa*, 2019). Tai aktualu ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoms. Tyrimo duomenimis, daugiausia bendradarbiaujama su Visuomenės sveikatos centru (67 proc.), kuris padeda lopšeliams-darželiams pasirūpinti priemonėmis: lankstinukais, plakatais ir pan. Apklausoje dalyviai taip pat minėjo Pedagoginę psichologinę tarnybą (66 proc.), mokymus prevencine tematika organizuojantį Pedagogų švietimo centrą (61 proc.), Vaiko teisių apsaugos tarnybą (40 proc.) bei Socialinių paslaugų centrą (33 proc.). Dalis respondentų (4,6 proc.) teigė nepastebintys bendradarbiavimo su kitomis institucijomis ar neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Kita dalis (3,8 proc.) akcentavo bendradarbiavimą su ugdymo įstaigomis, socialiniais partneriais: *dažniausiai renginiai įstaigoje arba projektai su kitais darželiais; kitos ugdymo įstaigos; <...> ikimokyklinės įstaigos; su savo lopšelio-darželio mokytojais ir su miesto ugdymo įstaigomis; bendradarbiauju su respublikos ikimokyklinių įstaigų mokytojais.* Pora respondentų teigė: *šių (išvardintų) įstaigų tinklapiuose randu informacijos, kurią panaudoju savo darbe; iškilus problemoms kreipiamės į skirtingas įstaigas, kviečiame specialistus, organizuojame specialistų paskaitas tėvams ar darželio bendruomenei.*

Paprašyti įvardinti prevencinės veiklos trūkumus respondentai turėjo įvairių pastebėjimų, kurie 1 lentelėje sugrupuoti į 5 kategorijas.

1 lentelė. Prevencinės veiklos organizavimo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje trūkumai

Kategorijos	Teiginiai
Prevencinės veiklos organizavimo trūkumai įstaigoje	<i>Trūksta prevencinės veiklos organizavimo patirties; <...> komandinio darbo; stinga koordinavimo, kiekvienas dirba, kaip supranta; <...> pajėgumų, tam paskirtų specialistų; mažai skiriama dėmesio; laiko stoka; trūksta nuoseklumo, tęstinumo; <...> periodiško grįžimo prie temų; nėra bendruomenės pozicijos ir vertybinio požiūrio; visos bendruomenės ĮSITRAUKIMO <...>; trūksta vieningo visų mokytojų, vadovų, ir specialistų požiūrio į kylančias problemas ir bendrų pastangų jas sprendžiant; <...> pačių pedagogų iniciatyvos; <...> labai daug darželyje renginių, todėl jie įgyvendinami nenuoširdžiai, prabėgomis; <...> per daug perteklinių darbų; reikėtų daugiau dėmesio savižudybių prevencijai nuo mažens.</i>
Silpnas pedagogų pasirengimas prevencinei veiklai	<i>Trūksta gilesnio prevencinės veiklos žinojimo; <...> tikslingesnio pasirengimo dirbti su patvirtintomis prevencinėmis programomis; mažoka specialių prevencinių žinių; nėra tinkamai pasiruošusių specialistų; kvalifikacijos tobulinimo renginių trūkumas; trūksta žinių ir informacijos; mažai gaunama informacijos apie prevencinį darbą; pedagogų nepakankama kvalifikacija; mažai akcentuojama prevencinės veiklos svarba nuo mažens; visi dirba taip, kaip išmano, bet neaišku, ar tikrai gerai.</i>
Kitų institucijų, specialistų pagalbos poreikis	<i>Reikia daugiau pagalbos iš išorės; turėtų policininkai ateiti ir pravesti renginių vaikams; mažai dalyvauja iš kitų prevencinių įstaigų darbuotojų; ikimokyklinėse įstaigose trūksta psichologų, socialinių pedagogų, mokytojų padėjėjų; trūksta švietėjiškos kitų institucijų pagalbos.</i>
Menkas tėvų įsitraukimas	<i>Tėvų vangumas; tėvų nenoras pripažinti problemas; per mažai teikiama informacijos tėvams; nepakankamas tėvų reagavimas ir įsitraukimas, galėtų būti daugiau; tėvų švietimo; kartais trūksta didesnio tėvų įsitraukimo.</i>
Priemonių, lėšų stygius	<i>Dėl finansų stokos, mažai tam turime priemonių; reikia demonstracinių priemonių pritaikytų vaikams pagal amžių; visoms veiklos ir priemonėms reikia nemažai lėšų; galima su vaikais daug kalbėti, bet geriau parodyti filmukus, maketus, plakatus, panaudoti tinkamus žaislus.</i>

Keli respondentai tvirtino, kad trūkumų nėra: *nieko netrūksta, jeigu pedagogai supranta ką daro. Visos labai stengiasi, kad trūkumai būtų nežymūs.* Buvo akcentuota, kad viskas priklauso nuo pačių pedagogų: *<...> reikia tik pačiam rodyti iniciatyvą ir viską galima padaryti; labai svarbus mokytojų asmeninis požiūris ir supratimas, kad geriau iš anksto aptarti kai kuriuos klausimus, negu spręsti problemas ir „gesinti gaisrus“.*

Respondentų atsakymai atskleidžia prevencinės veiklos organizavimo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje spragas (prastas koordinavimas, nuoseklumo, tęstinumo, nusiteikimo stoka) bei menką pedagogų pasirengimą šiam darbui (specifinių žinių, informacijos ir prevencinio darbo patirties stygius). Tikėtina, kad problemą padėtų išspręsti išorinių institucijų, specialistų pagalba, didesnės prevencinei veiklai skiriamos lėšos bei aktyvesnis bendradarbiavimas su vaikų tėvais.

Apklaustos dalyviai pateikė konkrečių pasiūlymų prevencinės veiklos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tobulinimui. Sugrupavus visus respondentų atsakymus išryškėjo kelios pagrindinės prevencinio darbo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tobulinimo kryptys: prevencinės veiklos organizavimo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tobulinimas; mokymai pedagogams; naujų darbo būdų ir formų paieška; bendradarbiavimo su tėvais gerinimas; išorinių institucijų, specialistų pagalba bei finansavimo didinimas.

Apibendrinant galima teigti, kad prevencinis ugdymas lopšeliuose-darželiuose integruojamas į socialinės, emocinės ir sveikos gyvensenos kompetencijos ugdymą, tačiau šiai veiklos sričiai turėtų skirti didesnę dėmesį.

Išvados

1. Tyrimu nustatyta, kad Panevėžio miesto lopšeliuose-darželiuose vaikų atsparumo neigiamiems socialiniams reiškiniams ugdymas yra orientuotas į vaiko amžių, jo raidos ypatumus. Prevenciniam ugdymui pasitelkiamos prevencinės programos, žaidimai, meninė kūrybinė veikla, prevenciniai filmai, įvairios informavimo priemonės ir kt. Taip pat vykdomi teminiai prevenciniai renginiai įstaigos bendruomenei.
2. Pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria ikimokyklinio ugdymo mokytojai vykdydami prevencinį ugdymą, yra prastas veiklos koordinavimas, nuoseklumo, tęstinumo stoka, menkas tėvų įsitraukimas, nepakankamas finansavimas ugdymui skirtoms priemonėms įsigyti. Pažymėtina, kad pedagogams trūksta specifinių žinių, informacijos ir prevencinio darbo patirties.

Literatūra

1. Aksoy, P. (2019). Prevention Programs for the Development of Social-Emotional Learning in Preschool Years. *European Journal of Education Studies*, 6(6), 1–14. <https://doi:10.5281/zenodo.3406762>.
2. Brand, P. & Schweighauser, L. (2022). Spielerische Förderung von Kindern im sozio-emotionalen Bereich. Einblicke in das interdisziplinäre Förderangebot «Beziehungsförderndes Spiel LOS» der Schule Jegenstorf. *Schweizerische Zeitschrift für Heilpädagogik*, Bd. 28 Nr. 9 (2022): Freundschaften und Mobbing, S. 28–34. <https://ojs.szh.ch/zeitschrift/article/view/1029>.
3. Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-494. *Valstybės žinios*, 2006-03-25, Nr. 33-1197.
4. Dėl priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos patvirtinimo. Lietuvos Respublikos švietimo, sporto ir mokslo ministro 2022 m. rugpjūčio 24 d. įsakymas Nr. V-1269.. TAR, 2022-08-24, Nr. 17452.
5. Dėl nacionalinio savižudybių prevencijos 2020–2024 metams veiksmų plano patvirtinimo. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. rugsėjo 9 d. įsakymas Nr. V-2008, TAR, 2020-09-09, Nr. 18938.
6. *Europos prevencijos mokymo programa* (2019). Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11733/Europos-prevencijos-mokymo-programa-eupc-LT.pdf>.
7. Fröhlich-Gildhoff, K. & Viernickel, S. (2020). Prävention und Gesundheitsförderung in der Kita. *Frühe Bildung*, 9 (2), 53–55. Published Online: June 12, 2020, <https://doi.org/10.1026/2191-9186/a000474>.
8. Gubbels, J., Assink, M., Prinzie, P. & Put, C. E. (2021). What Works in School-Based Programs for Child Abuse Prevention? The Perspectives of Young Child Abuse Survivors. *Social Sciences*, 10(10), 404. <https://doi.org/10.3390/socsci10100404>.
9. Gust, N., Petermann, F. & Ulrich, F. (2019). Zur Wirksamkeit des Präventions-und Fördertools „Emotionale Kompetenzen im Vorschulalter fördern (EMK-F)“. In *Prevention in childhood and adolescence*. By: Petermann, Franz. *Zeitschrift für Psychiatrie. Psychologie und Psychotherapie*, Nov 2019, Vol. 67 Issue 4, p.199-202. 4p. <https://doi.org/10.1024/1661-4747/a000390>.
10. *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos* (2015). Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
11. Izokaitis, M. ir Stonienė, L. (2017). Psichoaktyvių medžiagų vartojimo paplitimas, rizikos veiksniai bei ankstyvosios intervencijos ir prevencijos vykdymas tarp bendrojo ugdymo mokyklų mokinių. *Visuomenės sveikata*, 2(77), 64–73.
12. Kvieskienė, G., Hopkins, C., Kvieska, V., Kohl, K. (2022). Transformuojamojo švietimo kompetencijų modeliavimas. *Socialinis ugdymas*, 2(58), 53–80.
13. Lee, S. H. (2020). Kindergarten Teachers Perspectives on Young Children’s Bullying Roles in Relation to Dominance and Peer Relationships: A short-term Longitudinal Approach in South Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5).
14. Murray, C., Zvoch, K. (2011). Teacher-Student Relationships among Behaviorally At-Risk African American Youth from Low-Income Backgrounds: Student Perceptions, Teacher Perceptions, and Socioemotional Adjustment Correlates. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 19(1) <https://doi.org/10.1177/1063426609353607>.
15. Offer-Boljahn, H., Hövel, D., Hennemann, T. & Nenno, A. (2022) Kombinierte Förderung im Kindergarten. Konzeption einer präventiven Vorschulförderung, *Schweizerische Zeitschrift für Heilpädagogik*, Bd. 28 Nr. 4 (2022): *Chancengerechtigkeit in der Bildung*. S. 9-15. <https://ojs.szh.ch/zeitschrift/article/view/1000>.
16. Prevencinės programos, jų vieta mokyklos gyvenime. (2015). *Švietimo problemos analizė*, 9 (133). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
17. Rahayu, P., Rasyid, H., Puspitasari, C. A. & Islamiyah, R. (2020). The Role of Teachers and Parents in Preventing Bullying in Early Childhood Education Popy. *Advances in Social Science. Education and Humanities Research*, 421, 359–362.
18. Sakalauskas, G., Kalpokas, Buzaitytė-Kašalynienė, V., J. ir Švedaitė-Sakalauskė, B. (2022). Latentinės nepilnamečių delinkvencijos apraiškų ir tendencijų Lietuvoje tarptautinis palyginimas. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 24, 101–117. <https://doi.org/10.15388/STPEP.2022.40>.
19. Skoglund, I. R. (2020). Beyond Bullying: Understanding Children’s Exploration of Inclusion and Exclusion Processes in Kindergarten. *Children’s Exploration and Cultural Formation*, 29, 29–45. https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-030-36271-3_3.
20. Soderstrom, A. & Hultman, A. L. (2016). Preschool Work against Bullying and Degrading Treatment: Experiences from an Action Learning Project. *Early Years*, 37(3), 300–312. <https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4418/doi/full/10.1080/09575146.2016.1194374>.
21. *Tyrimo „Neigiamų socialinių veiksmų prevencija ikimokyklinio ugdymo įstaigose“ pristatymas* (2023). <https://panko.lt/2023/02/27/tyrimo-neigiamu-socialiniu-veiksniu-prevencija-ikimokyklinio-ugdymo-istaigo-se-pristatymas/>.
22. Pollak, I., Mitic, M., Birchwood, J. et al. (2022). A Systematic Review of Intervention Programs Promoting Peer Relationships Among Children and Adolescents: Methods and Targets Used in Effective Programs. *Adolescent Res Rev.* <https://doi.org/10.1007/s40894-022-00195-4>.

23. Vaičiūnas, T. (2022). *Psichosocialiniai mokyklos aplinkos veiksniai ir jų ryšys su paauglio gyvensena, fizine ir emocine savijauta*: daktaro disertacija. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto akademinė leidyba.
24. Viparytė, D. ir Bagdonas E. (2018). 4–5 metų vaikų agresijos būdai ir jų koregavimo galimybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 2(14), 43–52. <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/index>.
25. Zaborskis, A. ir Vareikienė, I. (2015). Patyčių paplitimo Lietuvos mokyklose pokyčiai 1994–2014 metais. *Visuomenės sveikata*, 2(69), 40–47.

PREVENTION OF NEGATIVE SOCIAL FACTORS IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Summary

Nowadays, children are exposed to negative social phenomena, such as alcoholism, drug addiction, bullying, and violence at an early age. Pre-primary and preschool children should understand what it is like to grow up in a healthy and safe environment avoid using dangerous substances and risky behaviour. However, it is evident that the analysis of preventive preschool education in our country has not yet attracted much attention. The article aims to assess the prevention of negative social factors in preschool education institutions. The main research method is a questionnaire survey. Based on the results of the survey on preschool pedagogues' opinions, it has been found that in the nurseries-kindergartens of the city of Panevėžys, the development of children's resistance to negative social factors receives an adequate amount of recognition. Educators apply preventive programmes recommended by the Ministry of Education, Science and Sport in their daily work. The prevention of the use of alcohol, tobacco and other psychotropic substances and bullying is integrated into pre-primary and preschool education programmes. It is reflected in the content of education and the development of competencies. Preventive activities in preschool education institutions primarily aim at children's emotional education. Children learn to know and manage their emotions, recognise negative social phenomena and situations, react appropriately, overcome social and emotional difficulties, resist negative external influences, and be responsible for personal and other persons' behaviour. In nurseries-kindergartens, various forms and methods of preventive activities are used: games, artistic, creative activities, and various information tools. Thematic preventive events are organised for parents and the institution community, joint events for children and parents, and often psychologists are invited to participate in these meetings. The main challenges faced by preschool education institutions in carrying out preventive education are poor coordination of activities, lack of consistency, and continuity, low involvement of the members of the institution's community, especially parents, and lack of funds. It should also be noted that pedagogues lack specific knowledge, information, and experience in preventive work.

Keywords: Pre-primary or preschool education, negative social events, prevention.

Informacija apie autoreis

Rimanta Pagirienė. Panevėžio kolegijos Socialinių mokslų fakulteto dekanas pavaduotoja, lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: švietimo vadyba, pedagogo profesinė etika.

El. pašto adresas: rimanta.pagiriene@panko.lt

Daiva Ramanauskienė. Panevėžio kolegijos lektorė, Panevėžio pedagoginės psichologinės tarnybos direktoriaus pavaduotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: švietimo pagalba, specialioji pedagogika ir psichologija.

El. pašto adresas: daiva.ramanauskiene@panko.lt